

ANADOLU'DA TÜRK KADINININ STATÜSÜ

Doç. Dr. Gülden ERTUĞRUL^x

İnsanlar geçimlerini sağlayabilmek için toprağa yerleşip çiftçilik ile uğraşmaya başladıklarında, kadın ve erkek arasında kendiliğinden bir iş bölümü ortaya çıkmıştır. Kadınlar, doğanın kendilerine vermiş olduğu doğurganlık görevini yerine getirmek üzere eve dönük uğraşmaları yüklenmiş, ki bunların içinde ev işleri kapsamı altında kap kaçak üretmek, örtü ve halı dokumak gibi ilkel endüstri işçiliği ve tarım işçiliği de bulunmaktadır. Erkek ise av ve savaş gibi güç ve cesaret isteyen dışa dönük işleri yürüterek dünyaya açılmıştır. İlk çiftçi toplumlarında çocuklar doğurup yetiştirebilen kadın, yaşamın yeniden üretilmesini sağladığı için büyük bir önem kazanmıştır. Kadının doğurganlığı toprağın verimliliği ile özdeş sayılıp kutsanmıştır. Kadın tıpkı toprak gibi içinde gizli tohumlar taşıdığı ve toprakta bulunan yaşamsal, gizemli bir karanlık güce sahip olduğu için, ailede büyük bir değeri ve üstünlüğü olmuştur. Böylece ilkel boylarda ana soyunun egemen olduğu anaerkil aile tipi ile karşılaşmaktadır.

Taş devrinden Tunç devrine geçişle bağlantılı olarak, anaerkil aile tipinden ataerkil aile tipine geçiş olmuş ve erkek araçlar yaparak toprağı kendine bağımlı kılmıştır(1). İnsan çeşitli zanaatler öğrenerek yaşam savaşının başarılı olabilmesi için özellikle aklını kullanarak doğayı yenip kendini doğaya kabul ettiren ortamı yaratarak ilkel anlamda işçi toplumuna geçişi sağlamıştır. İnsanın bu çabasının etkisini Yunan mitolojisinde Prometheus efsanesinde görebiliriz: Prometheus

(x) Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
ve Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi
Enstitüsü Öğretim Üyesi.

(1) Necla Arat, Kadın Sorunu, (Say, 1986, İstanbul) s.22

insan daha yaratılmadan yaşıyan Titanlardandır. Kardeşi Epimetheus insanın yaratılışı ile görevlendirilmiştir. Ancak hayvanları yaratırken onlara çeşitli yetenekler dağıtan Epimetheus sıra insana gelince her şeyi harca-
yıp bitirdiğini görür. Bunu gören, Prometheus gökten insana ateşi getirerek onu hayvanlardan daha üstün kılar. Bu güç insanın silah ve alet yaparak toprağı işlemesine ve evini ısıtarak kendini korumasına sebep olur. İnsan zanaatleri öğrenir ve para basarak ticaret yapmaya başlar. Kadın daha yaratılmamıştır. Zeus kadını yaratarak ona güzellik, ikna yeteneğı, müzik ve diğer mükemmellikleri de bahşederek prometheus ve kardeşine hediye olarak gönderir. Ancak amacı Pandora ismi verilen bu ilk kadın sayesinde Prometheus'u cezalandırmaktır. Epimetheus'un elinde insanı çaresiz kılacak hastalık ve kötülükler ile dolu bir de kutu vardır. Ancak Pandora açılmaması gereken bu kutuyu açar ve kötülükler de kaçar. Geride kutuda sadece ümit kalmıştır. Pandora'nın bu yönü kadının yaratılıştan fazlaca meraklı ve dikkatsiz olduğunu vurgular. Fakat bu hikâyenin bir de diğer şekli vardır. Buna göre Pandora evlilik hediyesi olarak Zeus'un verdiği hediyeyi insanları kutsamak için getirir: Fakat dikkatsizce kutuyu açınca tanrıların içine koydukları tüm yetenekler kaçar yalnızca ümit kutuda kalır ki, hikâyenin böyle olması daha makuldür(1). Bundan sonra insanlığın en mutlu çağı olan doğruluk, gerçeklik ve fazilet çağı olan ilk altın çağı yaşanır. Ancak mutluluk çağı uzun sürmez, arkadan gelen Gümüş, Bronz ve Demir çağları tüm insanlığın mutluluğunu gölgeliyecek güçlükleri getirmekle birlikte ümit hiç kaybolmıyacaktır. Gümüş çağında çiftçiliğe geçen insan, Bronz çağında savaşçı olur. En zor çağ Demir çağıdır, ki bu devrede suç artar, gerçek, şeref ve alçak gönüllülük

(1) Bulfinch's mythology

(Crown, MSA, Avenel) s.14-15

yok olur. Yerine şiddet, riyakârlık ve kurnazlık hâkimdir. Tatmin olamayan insanlar denizleri keşfe çıkararak, altın ve demir gibi madenlerin zenginliklerini ele geçirmek için savaşır ve yeni silahlar yaparlar. Oğullar babalarından kurtulmayı arzu eder, aile fertleri birbirlerine güvenemez olurlar. Sonunda fazilet ve iffet temsilcisi olan tanrıça Astraea kalır ki o da gök yüzüne çekilmeyi tercih eder. Bunun üzerine kötülükleri yok etmek isteyen Zeus yer yüzüne Tufan'ı gönderir. Adil bir adam olan Deucalich ve tanrılara itaatkâr olan Pyrrha Prometheus'un soyunu devam ettirmek üzere yer yüzünde kalan son kişilerdir.

Mitolojide yeryüzüne bir dert kaynağı olarak gönderilen Pandoraya rağmen kadının geleneksel görevini simgeleyen ve daima saygı gören bir tanrıça Vesta veya Hestia ismiyle anılan tanrıça'dır. Hestia Zeus'un kızkardeşidir, ocağı ve evi temsil eder, ki ilk doğan çocuk aileye kabul edilmeden önce onun etrafında dolaştırılarak takdis edilir. Her yemek önce ona takdim sunularak başlatılır ve bitirilir. Ona atfedilen şiir şöyledir,

"Hestia, in al dwellings of men and immortals
Yours is the highest honor, The sweet wine
offered
First and last at The feast, poured out to you
duly.
Never without you can gods or mortals hold ban
quet."(1)
"Ölümlülerin ve ölümsüzlerin yaşadığı her yerde,
en yüksek şeref ve tatlı şarap sana sunulmalıdır
Hestia. Verilen her şölende ilk ve son şarap
kadehi sana kaldırılmalıdır. Sensiz ne tanrılar
ne de ölümlüler şölen vermemelidirler."

(1) Edith Hamilton : Mythology (A.Mentor Book USA, 1940)

Bu satırlar evi temsil eden ve dolayısıyla kadının evde ki evrensel görevinin kutsallığını vurgulayan ve önemini belirten Tanrıça Hestia'ya gösterilen saygıyı belirtmek yönünden önemlidir.

Başka özellikleri simgeliyen bir diğer tanrıça da toprak ve bereketi temsil eden Anadolulu Artemistir. İlyada'da bu tanrıçaya çokluk ve "ok taşıyan, ok saçan, okçu tanrıca" denir. Artemis avcıdır ve yabani hayvanlar tanrıçası olarak da bilinir.(1) Savaşçı Athena ve onun annesi olan tanrıça Metis de akli ve düşünme gücünü temsil etmektedir. Güçlü yetenekleri temsil eden Yunan Mitolojisindeki tanrıça bolluğuna rağmen Yunan töresinde kadın hemen hemen kölelerle bir tutulmakta kadın babasının, kocasının veya kalıtçısının vasiliği altında yaşamaktadır. Kadının kişiliğine egemen olan koca onu satabilmekte veya dövebilmektedir. Homeros "Her adamın çocukları ve kadınları üstünde yasa koymak yetkisi vardır" demektedir.(2) Tüm kalıt erkek çocuklarına düşmekte ve kadının mitolojide görüldüğü gibi şerefli ve saygı değer bir konumunun kalmadığı anlaşılmaktadır. Kendisine kadın denen bir erkek bunu küfür saymaktadır. Örneğin Hesiodos'un İşler ve Günler adlı yapıtında "Kadına kanan kişi, dolandırıcılara kanmış bilsin kendini"(3) denmektedir. Eflatun'un Devlet'inde bazı işler de kadınların erkekleri aştığı görüşü belirtilmekle birlikte "Yaratılıştan her iki cinsten de aynı güçler vardır. Kadın da erkek gibi bütün işleri görebilir. Ne var ki, kadın hiç bir işte erkek kadar olamaz."(4) denilmekte

(1) Azra Erhat : Mitoloji Sözlüğü,

(Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972) s.70-71.

(2) Aristoteles: Politika, Çev: Mete Tunçay,

(Remzi Kitabevi, İstanbul 1975) s.9

(3) Hesiod, İşler ve Günler, Çev.: s.Yakup Baydır

(MEB, İstanbul, 1949) s.20.

(4) Eflatun, Devlet, Çev.Sabahattin Eyüboğlu-M.Ali

Cümcoz (Remzi Kit. İstanbul, 1962) s.223

fakat erkeklerin dikiş dikmekte, çörek pişirmekte ve salça yapmakta kadınlarla yarışamayacağı da belirtilmektedir. Böylece kadınların kendilerine düşen görevlerde taştırşmasız bir ustalığa ulaştıkları anlaşılmaktadır. Ancak mitolojik tanrıçaların etkinliklerini kaybettikleri de görülmektedir.

Anadolu'ya çeşitli tarihlerde İslamiyetten önce ve sonra göç ederek gelen Türkler Anadolu halkı ile uzun asırlar yaşayarak kaynaşmışlar, bu günkü Türklerin de ataları olarak bir yaşam biçimi ve kültür birikimini meydana getirmişlerdir.

M.Ö. II.binden evvel ve sonra Anadolu da yaşamış olan Hitit ve Urartu devletlerinin halkları Anadolu'dan başka yerlere göç etmedikleri için bu günkü Türklerin de ceddidir ve Hitit medeniyetinin olduğu kadar Anadolu'da yaşamış diğer medeniyetlerin de varisleri Anadolu Türkleridir.

İşte bu bakımdan mitolojik ve klasik Helen kadını ile bağ kurduğumuz gibi Hitit kadını ile da bağ kurmak tarihi gerçekleri gözden geçirmek için gereklidir.

Anadolu tarihinin yazılı devresinin M.Ö. 2000 den itibaren başladığı kaydedilmektedir: Bu tarihten önce de Anadolu toprakları insanların yerleşmesine mekan olmuş fakat yazılı vesikaların olmaması sarıh bilgilere sahip olunmasını egellemiştir.

Kayseri Kültepe tabletlerinden (M.Ö.1950-1750) anlaşılacağı gibi, erkek ve kadının evlilikte sahip oldukları haklar hemen hemen aynıdır. Bu devrin aile hukuku monogami yani tek kadınla evlilik esasına göredir. Tek meşru eş bütün haklara sahiptir, fakat boşandıktan sonra tekrar karı-koca gibi yaşaması kanunen men edilmiş olup, cezası ölümdür. Yalnız erkeklerin tek eşten gayri odalıkları bulunduğu da anlaşılıyor. Bu devrin kadınlardan Asurlu tüccarlarla evli olanların bizzat senet tanzim etme, mühürleme ve her çeşit hukuki işte dava açma yetkisi ile bu gibi davalarda kadınların sahitlik

etme hakları mevcuttur. (1) Erkeğin boşanma hakkı olduğu gibi kadının da boşanma hakkı bulunmaktadır. Eğer erkek karısını boşamayı isterse ona boşanma tazminatı ödemesi de gerekmektedir. Eğer kadın kocasını boşamayı isterse onun da boşanma tazminatı ödemesinden bahsedilmektedir. Ayrılma anında çocuklar doğrudan doğruya anaya bırakılmaktadır. Bu devrin dini inanışlarında tanrılar doğa kuvvetlerini temsil ederler ve bunların arasında kadın tanrıçalar da vardır.

Hitit devletinin kuruluşundan hemen önceki bu devrede Anadolu yerlilerinde maderşahi esasların kabul edildiği ve kadının mühür sahibi olarak ferdi mülkiyete hak kazanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Hititler Anadolu tarihinde 1000 yıldan fazla yer almışlar ve Yozgat Boğazköy civarında hakimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Vesikalardan anlaşıldığına göre bir önceki devrede olduğu gibi Hititlerde de sosyal sınıflar mevcuttur.

Hitit devletinde kraldan sonra gelen en nüfuzlu şahsiyet kralın annesidir ve ona "Tavannana" denilmektedir(2). Asil kraliçeler ancak tavannana unvanını ve statüsünü alabilirler. Böylece tavanana mevkiinde bulunan kraliçe her resmi tören ve bayramlarda kraldan hemen sonra gelen şahsiyettir. Hatta bazı halk bayramlarında devleti yalnız kraliçe temsil eder.

İç idarede kral ve kraliçenin müşterek imzaları ile fermanlar çıkarılır. Bir ana kraliçe suçlu bulunduğu zaman cezalandırılabilir. Böyle bir kraliçenin oğlu tarafından cezalandırıldığı kaydolunmaktadır.

Hitit kraliçesinin kralın yanı başında imza sahibi olması önemlidir. Mısır ile Hitit imparatorlukları arasında süren bir harb devrinden sonra (Kadeş M.Ö. 1294),

(1) Prof.Dr.A.Fetinan: Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması . (İstanbul, MEB. 1968) s.7

(2) Aynı eser, s.9.

iki devlet arasında bir dostluk antlaşmasının esasları tespit edilir. Mısır'a gönderilen gümüş tabletde bir tarafında Hitit kralının mührü bulunmakta diğer tarafında ise Hitit kraliçesini temsil eden mühründe şunlar yazılıdır: "Memleketin hâkimi, Arinna şehri güneşinin mührü, ilâhının hizmetkârı, memleketin kadını, Arinna şehrinin rahibesi, Kızvadna ülkesinin kızı, Hitit kraliçesi Pudu-Hepa'nın mührüdür." Bu tarihlere göre kral ve kraliçe aynı şekil ve mahiyette aynı hakların sahibi olarak antlaşmayı devlet adına mühürlemişlerdir. Diğer taraftan Mısır hükümdarının eşi bu hakka sahip görülüyor, çünkü orada kralın imzası yalnız başınadır. Bu vesika siyasi hak anlaşmasının en dikkat çekici ilk tarihi örneği olarak görülmüştür.

Bu vesikalara göre Hititler devrinde hanedana mensup prensesler ve bizzat kraliçe, diğer ön Asya devletlerinde bu asırlarda, tanınmayan haklara sahiptirler.

Boğazköy (Hattuşaş) da bulunan çivi yazılı vesikalarda Hitit cemiyetinde kanunların tespit edilip müeyyidelerin konulduğu görülmekte ve yurdumuzun en eski medeniyetindeki hukuki durumu bildirmektedir.

Hitit kanunlarında Anadolu'da bir evvelki devrin tesiri ile bazı matriyarkal esaslar varsa da, umumiyetle erkek hak sahibi olarak başta gelmekte ve çocuklarının üzerinde mutlak hakimiyeti bulunmaktadır. Baba çocuklarını tazminat olarak başkasına verebilmekte, karısını başka bir erkek ile yakalarsa öldürebilmektedir. Evlenmelerde bir önceki devrin aksine kadını satın alma esası konmuştur. Ayrılmalarda ise çocuk tamamen babaya kalmaktadır.

Hititlerde hizmet kanunlarındaki ücretler kadından erkeğe değişmekte, kadın aynı iş için erkeğin yarısı kadar ücret almaktadır.

Diğer taraftan Hitit kadını mülk sahibi olabilmekte ve mülkünü dilediği gibi kullanabilme hakkına

sahip bulunmaktadır.

Hititlerin kadın kıyafetleri topuklara kadar uzanmakta etek kısmı kemerle oturtulmuş uzun kollu giysilerdir.

Greklerin naklettikleri bazı Amazon hikâyelerinin kaynağının Hitit güneş tanrıçası Hepat'ın asker kıyafetindeki kabartması olduğu düşünülmektedir. Hepat'ın Amazonların asker tanrıçası olduğu sanılmaktadır. Hititlerin dini inanışları da çok tanrılıdır. Çeşitli doğa kuvvetlerini temsil eden tanrılar arasında tanrıçalar bulunmakta ve en önemlileri de güneş tanrıçası Arinnadır.

Dicle ve Fırat'ın güneyine doğru yerleşen Sümerler tarihin en eski medeniyetine sahip olmuşlardır (M.Ö. IV bin). Tanrı mefhumu olarak kadına atfedilen kuvvetler çok olmuştur. Bu cemiyette de aile idaresi erkeğe ait olmakla beraber kadın kendi zararına bir hal görürse bunu mahkemeye başvurarak protesto edebilir. Kadının mülkiyet hakkı bulunmakta ve monogami esas olarak olmakla birlikte erkeğin tek meşru eş dışında başka evlilikleri de bulunmaktadır. İkinci ve diğer evliliklerinde diğer kadınlar meşru eşin yanında oturamamaktadırlar. Ekonomik hayatta Sümer kadını da faaldir. Dokumacılık ve diğer sanayi kollarında kadınlar çalışır. Sümer ailesinde evlenme kızın ana ve babasının rızası alınarak gerçekleştirilebilmekteydi.

Kutadgu Bilig kahramanlıklar zamanında yazılmış ilk İslami Türkçe eserdir. (1069-1070) Bu eserde eski Türk geleneklerinin tesiri devam etmekteyse de kadın hakları bakımından Orhun kitabeleriyle kıyaslandığında Kutadgu Bilig'de hakim olan zihniyetin eski Türk geleneklerinden uzaklaşmış olduğu görülür. Eski Türk örf ve adetlerinde ve halk destanlarında olduğu gibi kadın hakkındaki yüksek ve hür fikirler bu eserde yoktur. Hatta aksine bazı yorumlar bulunur. Kutadgu Bilig'de evlenmek için verilen öğütler günümüze dek gelmiştir.

Evlenilecek kız şöyle olmalıdır:

"İyiye iste. El dokunmamış, yüzünü başkası görmemiş, ev kızı al. Seni sevsin, senden başkasını bilmesin Kendinden aşağı olandan al. Kendinden yüksek dereceli aileden alırsan esir olursun. Tecrübeli adam ne demiş. Evlenirsen kendinden aşağı fakat doğru olanı al. Ömrünü sevinçle geçirirsin. Yüzünün güzelliğini arama, iyi ahlâkını ara. Ahlâkı güzel olursa yüzünü güldürür."

ve daha sonra,

"Dostum sana kesin sözümü söylüyeyim. Kız doğmazsa, doğarsa yaşamazsa, daha iyi olur."(1)

Bu sözler kız evladı istenmiyen ve önemi olmıyan bir duruma düşürmüş oluyor.

İslamiyetin Türkler tarafından kabulü ile islam hukuku da benimsenmiş ve aile hayatına poligami resmen girmiştir. Bu yeni uygarlık ve kültürünün tesiri Türk kadını üzerinde olumsuz olmuştur. İslamiyet öncesi kadının erkeğinin yanında önemli bir yeri olduğunu görmekteyiz. Fakat İslamiyet sonrası İslam hukuku kadına daha sınırlı haklar tanımıştır. Ekonomik ve siyasal yönden bağımsızlığı bir yana müslüman Türk kadınının toplumsal etkinliği yok edilmiş aile içinde bile bağımsızlığı kalmamıştır. Kadın aile içinde bir saygı görmüştür fakat bu kadın için eski törelerin kalıntısı olan ve ancak erkek çocuk anası olduktan sonra gösterilen bir saygıdır. Hz.Muhammed bir hadisinde "Çocuk doğuran ve ailesini seven kadınla evleniniz der."(2)

Müslümanlık kadına, mirasda ve tanıklıkta erkeğin yarı hakkını tanıma'kla birlikte adaleti şart koşmuştur.

(1) Aynı Eser, s.36.

(2) Topaloğlu, B. İslam'da Kadın (Yağmur Yay. İstanbul, 1977) s.35

Dört kadın alabilme hakkı başlangıçtan beri Arap toplumunda alışlagelmiş sayısız alınan kadınlara bir sınır çizmiştir. Bu konudaki düşüncelere Kuran'da Nisa suresinde rastlıyoruz:

"Eğer velisi olduğunuz mal sahibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız, onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz, şayet aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız veya sahib olduğunuz ile yetinmelisiniz. Doğru yoldan sapmamanız için en uygunu budur."(1) (Nisa 3)

Ne kadar çalışılırsa çalışılsın alınan eşler arasında adaleti sağlamaya duygusal ve maddi yönden güç yetmeyeceği açıktır. Dolayısıyla "şayet aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız" sözünden gidilerek, çok iyimser dahi görülse, İslamiyetin aslında bir kadınla evlenmeyi önerdiğini ve buna karşı çıkmadığını düşünmek mümkündür. Ancak uygulama özellikle Osmanlı imparatorluğu devrinde böyle olmamıştır.

Kurân'ı Kerim de kadınlara iyi ve adaletli davranılması önerilirken onların da edebli ve itaatkâr olmaları üzerinde durularak şöyle bahsedilmektedir:

"Ey inananlar kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir. Apaçık hayâsızlık etmedikçe onlara verdiğinizin bir kısmını alıp götürmeniz için onları sıkıştırmayın. Onlarla güzellikle geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, sabredin, hoşlanmadığınız bir şeyi Allah çok hayırlı kılmış, olabilir."(Nisa 19) (2)

(1) Kur'anı-Kerim ve Türkçe Anlamı
(Ankara, 1973) Nisa Suresi 3

(2) Kur'ânı-Kerim ve Türkçe Anlamı
(Nisa 19)

Yine aynı surenin devamında başka eşler alınmasından söz ödelerek haksızlık yapılmasının önlenmesi üzerinde durulmuştur.

"Bir eşin yerine başka bir eşi almak isterseniz, birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek ona verdiğinizizi geri alırmısınız?"
(Nisa 20)(1)

Kadınlara iyi davranılması konusunda Hz.Muhammed'in bir hadisinde kadınların lehine olarak şu sözleri söylemiş olduğu kaydedilmektedir:

"Sizin en hayırlınız kadınlara en çok iyilik yapanlarınızdır,.. Kim kız çocuğunu diri diri gömmez, onu alçak görmez ve erkek çocuğunu ona tercih etmezse yüce Allah onu cennete kor."(2)

İslamiyetin kabulünden önce cahiliye devri" denilen devirde, özellikle Araplar arasında kız çocukları istenmemekte ve doğar doğmaz diri diri gömülüp öldürülmekteydi. Araplarda olduğu gibi, başka topluluklarda da, örneğin Trahya Kürtlerinde bir kız çocuğu doğduğunda, evinin önünde, "bu kızla kim nişanlanacak ? diye bağırılır, istekli çıkmazsa küçük kızı derhal öldürürlerdi. Bu nedenle o toplumda kadın çok azdı ve kadın bir ev halkının ortak zevcesi olur doğan çocuklar da evin en yaşlı kişisinin sayılırlardı.(3) 1205 de medya dağlarında oturan Kürtlere Trahya Kürtleri denirdi. Putperestliğe

(1) (Nisa Suresi 20)

(2) İbrahim Agah Çubukçu "İslamda Kadın Hakları", İlahiyat Fakültesi Dergisi, CXXXI, Ankara 1976, s.41-42.
Bakınız: Prof.Dr.İbrahim Agâh Çubukcu : "Törelerimizde Kadının Yeri"

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. Mart 1986 Sayı:5
(3) "Tarih Önünde Kürtler" Belgelerle Türk Tarihi Dergisi. 6 (Mart 1968 İstanbul)

tapan bu toplumun pek çoğunu İranlı askerler öldürmüştür.

Önemli bir mesele olan polyandri, yani yukarıda görüldüğü gibi, bir kadının birden fazla kocası olması âdeti, Sümerler devrinde (M.Ö. III bin) Urukagina zamanında kaldırılıp yasak edilmiş ve Türkler arasında uygulanmamıştır. İslam hukuku da gerek kız çocuklarının öldürülmesi gerekse polyandri gibi adetlere meydan vermemiş, İslamiyetten önce Araplarda uygulanan poligamiyi de aile hayatını sağlam temellerden yoksun bıraktığı için kısıtlamıştır. İslamiyet erkek ve kadını aile şerefinden aynı derecede mesul tutmuştur. Bu haller İslamiyetin doğduğu Arap cemiyeti için büyük bir ilerlemedir. Müslümanlık cinsi ahlakı yalnız kadınlardan değil erkeklerden de beklemiştir. Fakat bütün bu ahlâki kaidelere rağmen cinsler arasındaki eşit görüşü hukuki bakımdan gerçekleştirememiştir. İslam hukuku eski Arap ve Roma hukukuna göre kadına daha çok değer ve hak vermiştir.

Osmanlı devrinde İslam hukukuna göre kızın eşini görerek seçme durumu yoktur. Evlenecek olan kız ve erkeğin ailesi buna karar verirler. Nişanlanma meselesi resmiyetin dışında özel aile hakkı içine girmektedir. İmam tarafından yapılan nikâhta kadın eşine dahi görünmeden sorulan soruya "evet" diyerek cevap vermek zorundadır. Ayrılma meselesi tamamen kocaya tanınmış bir haktır, sözle "boşadım" demesi nikâhın bozulması için yeterlidir. Ayrılık anında kadının evlenirken takdir edilen ve "mühür" denilen parayı isteme hakkı bulunmaktaydı.

Bu esaslara göre Türk-Osmanlı ailesi bünye itibarıyla patriyarkal aile şekli özelliklerini taşımakta, ev halkı karı koca ve yakın akrabalardan meydana gelerek ev erkeğinin disiplin ve otoritesi altında yaşamaya mecbur edilmekteydi. Ancak bu otoritenin yanı başında ev idaresi kadına ait olur ve evde bulunan aileden en yaşlı

kadının hâkimiyeti diğerleri tarafından tabî olarak kabul edilirdi.

Miras meselesinde kadın daima erkekten daha az bir hisseye sahiptir. Koca öldüğü vakit çocuğu varsa sekizde bir, çocuğu yoksa dörtte birini alırdı. Aksi olduğu vakit koca, çocuğu varsa mirasın dörtte birini yoksa yarısını alırdı. Çocuklardan oğullar ikişer kızlar ise birer hisseye sahip olurlardı.

Şahitlik meselesinde iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliği yerine geçerdi.

Mülkiyet meselesinde İslam hukuku mal ayrılığı serbestisini tanımış ve kadın malını isteği gibi kullanabilme hakkına sahip olmuştur. Lady Montague 1 Nisan 1717 de yazdığı mektupta,

"Türk kadınlarından zenginleri, kocalarından o kadar korkmazlar çünkü gelirleri kendi ellerindedir. Divan bile kadınlara hürmet eder." demektedir(1).

Osmanlı ailesinin yaşayış tarzı olarak ev mimarisi de haremlik selamlık olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Haremler daima geride ve sokaktan görünmeyecek şekilde bahçe içinde yapılır, bahçenin ortasında bir köşk ve fıskıyeli havuzlar bulunur.

Kapanma esas itibariyle müslümanlığın bir kuralı sayılmış, yine her yerde ayrı uygulanmıştır. Müslümanlığın ilk devirlerinde kadının örtünmesi diye bir kural yoktu. Namazda örtünme şartı varsa da yüzü açıktı. Fakat Osmanlılar devrinde sıkı kapalılık dış görünüş itibariyle Türk kadınına o kadar özgü bir tutum olmuştur ki, dış alem de Türk kadınına böyle tanımıştır. Şehirli kadın ilk önce bu kapalı haliyle sosyal hayattan uzaklaşmış,

(1) Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, s.55

içe ve eve dönük kasvetli bir hayatın esiri haline gelmiştir.

Osmanlı imparatorluğun 16.yüzyıldan 19.yüzyıla, hatta 20 yüzyılın başlarına değin kadınların yaşam biçimlerini belirliyen bir dizi ferman çıkarılmıştır. Bu fermanlar saray kadınlarının kılıkklarını eşarp uzunluklarından yaka biçimlerine varıncaya kadar belirlemekle kalmıyor, onların nerelerde, hangi saatlerde, ne tür araçlara nereye kadar gidebileceklerini de belirleyen buyruklar veriyor. Bu garip buyrukları içeren İmparatorluk fermanlarından bazıları şöyledir: "kadınların kaymakçı dükkanlarına girmeleri yasaklanmıştır."(1603) "Kadınların mesire yerlerine gitmeleri yasaklanmıştır." (1787) "Kadınlar ancak haftanın dört günü sokağa çıkabilirler".(III.Osman'ın Fermanı) "Kadınların sokakta babaları ve oğulları ile birlikte yürümeleri, aynı arabalara binmeleri, belli meydanlardan geçmeleri yasaktır."(Hicri 1278) Kadın erkek ayırımı ulaşım araçlarında da sürecek ve 1900 lü yılların başlangıcında, yazlıklara ve adalara giden kadınlar, erkeklerden ayrı olarak vapurların alt bölümlerinde yolculuk etmek zorunda bırakılacaklardır.(1)

Şehirde üretimden kopan ve sosyal yaşamdan tümüyle koparılan kadın aile içinde yaşamaya zorlanmış, ev içi işlerle uğraşan kadınlar olarak haremi oluşturmuştur. Kırsal kesimde hem evinde hem de tarlada çalışmakta olan kadın elde edilenleri tüketilir hale getirmeye çalışırken yorulup tükenen bir köle durumundadır. Şehirde geçimi bakımından erkeğe bağlı olan kadın Osmanlı toplumunda devlet, din ve ailenin tutsağı ve devletin kulu

(1) Nora Şeni, "Osmanlıdan Cumhuriye'e Kadın", Yapıt Dergisi 89. s.69.

(Özel Kadın Sayısı, Şubat-Mart 1985)

olan erkeklerin kuludur. Eşitsizlik ilişkilerinde ikinci sınıf vatandaş durumundadır.

Türk kadınının kurtuluşu düşüncesini genel modernleşme eğilimi ile ele almakta yarar vardır. Örneğin 1789 da Fransız ihtilâli sırasında, Fransız erkekleri kadar, Fransız kadınlarının da kendi hakları için mücadele vermeleri gerekmiş ve aralarında Rosa Lacombe ve madam Roland gibi devrimci kadınlar anarşist sayılarak idam edilmiştirler. Ancak Fransada 1790 da erkek çocuğunun kız çocuğu önünde kalıt önceliği kaldırılmıştır. Gerek Talleyrand, kız çocuğuna 8 yaşına kadar devlet öğretimi görme hakkı tanınmasına rağmen, gerekse Rousseau kadın haklarının verilmesine karşı tutucu bir tavır almışlardır. Rousseau ve Talleyrand'a meydan okuyan ünlü 18.yy İngiliz yazarı ve Feministlerden Mary Wolf Stoneraft Fransız devrimini çok yakından izliyerek Vindication of The Rights of Women (1792) Kadın Haklarının Korunması adlı kitabında "Kadın salt erkeğin avuntusu olmak için yaratılmadı. Tüm kadın cinsinin onurunu elinden alan bu yanlış sistem, işte bu cinsel yanılığ üstünde temellenmektedir." demekte ve cinsel baskıdan kaçış ve yetki olarak tam ve eşit eğitim olanağının sağlanmasını istemektedir. Fransız devrimi tüm Avrupayı etkilediği gibi Osmanlılar üzerinde de etkisini göstermiştir. Örneğin 1830 yılında Kaptan-ı Derya Halil Paşa'nın verdiği bir söylevde bunu canlı, bir şekilde görmekteyiz.

"Eğer Avrupa'yı benimsemekte acele etmezsek,
Asya'ya geri dönmeye mecbur kalacağız" diyordu.

Halil Paşa.(1)

(1) Nermin Abadan Social Change and Turkish Women
(Ankara Üniv. Basımevi. 1963) s.4

Tanzimat devri, 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu din, ırk ve cins ayırımı gözetmeksizin bireysel hakların güvence altına alınmasını öneren ilk adım olmuştur. Bu nedenle Gülhane Hatt-ı Hümayunu bir dizi reform getirir ve bu arada kadının kurtuluşu hareketinin başlangıcını da simgeler. Avrupadan kaynaklanan çeşitli ideolojik akımlar artık yavaş yavaş eski islam görünüşünün yerini almaktadır. Yeni düşünen sınıf yabancı dil bildiği için Avrupa'da olup bitenleri, toplumsal ve kültürel olayları yakinen izliyerek bunları yerli gazetelere aktarmıştır. İşte kadının da yükselmesi düşüncesi böyle bir ortamda Osmanlı toplumunda yavaş yavaş, etkinliğini göstermeye başlamıştır. 1860'da Agah efendi ve İbrahim Şinasi'nin yayınladıkları Tercüman-ı Ahvâl gazetesinde Türklerde evlilik ilişkileri ele alınmış ve Şinasi'nin din adamlarını hicveden Şair Evlenmesi adlı piyesi yayınlamıştır.

Namık Kemal İbret gazetesinde Osmanlı toplumunda kadının ezikliğini ele alan "Aile" başlıklı makalesini yayınlamıştır. Namık Kemal'e göre aile ve ulusun çöküşünün en önemli nedenlerinden birisi kadınların bilgisizliğidir. Osmanlı İmparatorluğunda da eğitim eşit düzeyde Batı'daki biçimi ile düzenlenmeli ve kızlar da okula devam edip çağdaş değerleri öğrenmelidirler.

Aynı dönemin yayın organı olan Terakki Türk Kadınlarının köleliğini ayıplıyarak Avrupalı kadınlar gibi eğitim görmeleri gerektiğini vurgulayan ve evlilikteki aşağı durumlarını kınıyan bir dizi makale yayınlamıştır. (1) Yine Terakki Kadın haklarını ve seçime katılması gerektiğini vurgulayan ilk gazete olmuştur. (2)

(1) B.Caoral, Kemalizmde ve Kemalizmin Sonrasında Türk Kadını (Çev.Ercan Eyuboğlu. İş Bankası Kültür Yay. 1982.) s.55

(2) Emel Doğramacı: Status of Women in Turkey (Meteksan, Ankara, 1984) s.146

Eğitimde kadınla erkeğin eşitliği ilkesini Ahmet Mithat Efendi gerek Felsefe-i Zenân'de gerekse Dipomalı Kız'da savunmaktadır.(1)

1876 da Osmanlı devleti kanunî esasî'yi kabul etmekle meşrutî, bir idareye geçmiştir. 23 Aralıkta ilan edilen bu anayasa, Batı'dan esinlenmiş olan özgürlükçü reformları içeriyor ve Osmanlı toplumu için bir dönüm noktasını müjdeliyordu. Bu anayasa için en çok emeği geçen tutkulu bir reformcu Mithat Paşadır. Ne yazık ki anayasanın ilânından çok kısa bir süre sonra Abdülhamit, Mithatpaşa'yı görevinden azlediyor ve böylece Osmanlı İmparatorluğu yeniden 30 yıl sürecek bir katı mutlakiyet dönemine girerek Pan İslamizmi yani Batı karşıtlığını yaşatmak ve sürdürmeyi amaçlamış bulunmaktadır. Ne varki tüm önlemlere karşın kadın okur yazar sayısı önemli bir ölçüde artarak, Kadın basını da gelişmiş ve kadın yazarların arttığı görülmüştür. Bu dönemde Kadın basını "iyi bir anne, iyi bir eş, iyi bir müslüman olma" temalarını işlemiş fakat kadınların siyasal haklarından söz edememiştir.(2)

II.meşrutiyet dönemi anlatım özgürlüğünü birlikte getirmekle beraber tüm özgürlük biçimlerinin ve bu arada kadınlara ilişkin sorunların da yoğun bir şekilde tartışıldığı bir dönem olmuştur. Kadınlarımızın bu dönemde devlet idaresi içinde vazife ve hak alabilmeleri meselesi bahis konusu olamamıştır. Ancak okuyan kadınlar çoğalmış ve aydın bir kadan zümresi teşekkül etmiştir. Kız okulları gittikçe rağbet görmüş, kadın öğretmenler iş hayatına atılmışlardır.

Kız meslek okulları 1869 dan sonra Ruscuk ve İstanbul'da açılmış. Kadınlar için ilk ebelik tahsiline 1843 yılında karar verilmiştir. Nihâyet 1922-23 yılında kız öğrenciler Tıp Fakültesine girebilmişlerdir.

(1) B.Caporal, s.59

(2) B.Caporal, s.66-67

II.meşrutiyet devrinde kadın sorunu karşısında değişik tutumları olan üç ideolojik akımla karşılaşmaktayız: İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük.

İslamcılığa göre Müslüman Osmanlı kadını Avrupai yaşam biçiminin etkisinden korunmalı, yönetimde söz sahibi olmamalı ve evinde oturmalıdır. Aynı zamanda çok-eşlilik ve tek yanlı boşanmanın yasallığı savunulmaktaydı.

Batıcı akımın yandaşları kendi içlerinde Köktenciler ve ılımlılar olmak üzere ayrılmaktaydılar. Köktenciler din ve devlet işlerinin ayrı olduğunu ve Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünün gerçek sebebinin din olduğunu söylüyordular. Bunlara örnek şair Tefik Fikret idi. İttihat ve Terakki Derneği üyelerinden doktor Niyazi, kurucularından doktor Abdullah Cevdet ve Türk Kadınının Tereddidi adlı hitabın yazarı Selahattin Asımdır.

Bunlardan ayrı olarak ılımlı batıcılar dinde reform uygulayarak Batı'nın tekniğini benimsemeyi ve Türk-İslam kültürünü de korumayı savunmuşlardır. Oysa köktenci Batıcılar Batı'nın yalnız teknolojik değil kültürel ve dinsel değerlerinin de benimsenerek bir ilerleme kaydedileceğine inanmışlardır. Bir diğer deyişle Batı'nın laik değerleri benimsenmelidir. Selahattin Asım Türk Kadınlığının Tereddidi (1905) adlı kitabıyla kadının çok kapanma, polygami, kölelik ve dinsel yasaların etkisiyle acınacak bir durumda olduğunu ve ezildiğini belirterek, sadece Türk kadınının değil Türk erkeğinin de gerileme ve yozlaşma içinde olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle "bu alandaki dinsel normların, kuramların, yargılar ve ilkelerin tümü, hem uygarlık hem de Türk kadını, Türk halkı adına reddedilir ve reddedilmelidir." (1). Erkeğin yükselmesini, kadının yükselmesine bağlıyan meşhur düşünce adamlarımızdan Tefik Fikret "Elbet sefil

(1) Necla Arat, Kadın Sorunu, s.111

olursa kadın, alçalır beşer" diyerek, kadınların ilerlemesi konusunu benimsemiş ve olumlu telkinlerde bulunmuşlardır. (1) Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ve yirminci yüzyılın başlangıcında eğitimin aileden okula geçişi ile okuma yazma bilenlerin sayısı artarak Türk-Kadınının hayatı yeni bir devreye doğru yol almıştır.

II.meşrutiyet döneminin 3.ideolojisi Türkçülük akımında belirginleşir. Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Halim Sabit Şıbay, Mehmet Emin Yurdakul ve Halide Edip Adıvar'ı bu akımın içinde sayabiliriz.

Ziya Gökalp'ın öncü olduğu bu akım önce Selanik de Genç Kalemler ve Yeni Felsefe Mecmuası gibi dergilerin yazarları arasında doğdu. Türkçüler Osmanlı İmparatorluğunun yıkılış nedenini Müslümanların değişen koşullara ve yeniliklere uyamamalarını gösteriyorlardı. Onlara göre islam ulusal kültürü baskı altına alıp gerilemesine sebep olmuştur. Bu nedenle ulusal kültürün yeniden canlanması gerekmektedir. Ziya Gökalp'a göre Batı Uygarlığını benimsemek Türk kültürünü bırakmak anlamına gelmemekteydi.

O, Türk ailesinin evrimini boy, il, konak ve yuva dönemlerini içine ayırmaktaydı. Boylarda kadınların hakları ilke olarak erkeklerinkine eşittir. Çocuklar anneye aittir. Ama hukuksal açıdan dayı yetkili olduğu için anne anaerkil düzenden yeterince yararlanamaz. İllerde atalara tapınma olgusu bulunmakta bundan hem kadın hem de erkek eşit olarak yararlanmaktaydılar. Konak aşaması islamiyetin Türkler tarafından kabulü ile başlar. Türk adetleri ortadan kalkarak, Bizans, Arap ve İran uygarlıkları Türk aile yapısını yozlaştırır. Konaklarda kadınlar hareme kapanıp sosyal hayattan kopmuş ve ikinci sınıf vatandaş durumuna düşmüşler.

(1) Prof.Dr.A.Afetinan : Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, s.89.

Türk ailesinin evriminin dördüncü bölümü 19.uy da yerleşik kurumların ve ailenin eleştirel bir tutumla ele alınması ile sosyal yapının giderek değişmesine sahne olmuştur. Ekonomik gereksinme ve savaşlar nedeni ile erkeklerin kaybı kadınların aile dışına çıkıp erkeklerden boşalan iş yerlerini doldurması ile kadının statüsünde değişiklikler meydana gelmesine sebep olur. Avrupa ve Amerikada endüstrileşmenin etkisi ile değişen değer yargılarının ve düşüncelerinin yaygınlaşıp Türk toplumu- nu da etkilemesi kaçınılmaz bir oluşumdur. Bu nedenle de Ziya Gökalp'in tek eşli aile barınakları" diye adlandırdığı yuvalar konakların yerini almıştırlar.

Ziya Gökalp'ın bu düşünceleri 1917 Aile Kararnamesinin çıkmasında etkili olduğu gibi, daha sonra Atatürk Devrimi'ni de büyük ölçüde etkilemiştir. Örneğin, o dönemin aydın kadınlarından Halide Edip Adıvar yapıtlarında Türk kadınıni tutsaklıktan ve çarşaftan kurtulmuş, konak duvarları arasından çıkararak eşi ile birlikte çalışıp yurt kalkınmasına yararlı olacak kişiler olarak tanımlamıştır. Halide Edip kadın sorununu ele alıp kadın erkek eşitliğini savunduğu için tutucu çevrelirin ağır eleştirilerine hedef olmuştur.(1)

Türk kadınının yazgısı Kurtuluş savaşında göstermiş olduğu çabalar ve direnç ile büyük ölçüde değişmiştir. Türk kadınları düşman işgaline direnmek için erkeklerle birlikte hareket etmişler, dernekler kurup mitingler tertip etmişlerdir. Birinci Dünya harbinde harbe giden erkeklerin yerine memuriyete girmiş ve Kızılay örgütünde çalışmıştırlar. İç savaşlarda kurtuluş hareketine giren Anadolu da kadınların da vatan savunmasına katıldıkları bilinmekte ve kızların belirli bir eğitimden geçerek çeşitli mesleklerde yetişme gayretleri takdirle karşılanmıştır. Bizzat orduda görev alarak hizmet vermiş Türk kadınları için Bolu da yayın-

(1) Necla Arat, Kadın Sorunu, s.114

İnanın "Türkoğlu" gazetesinin 30 Ekim 1921 (1337) tarihli sayısında duyurulan şu habere dikkat etmek gerekir: "Eskişehir savaşında başından sonuna kadar ve kendi araçları ile görev yapan 12 Türk kadınına madalya verilmiştir." Erzak kolunu yöneten Fatma onbaşının da rütbesinin çavuşluğa yükseltildiği bildiriliyor ve bu oniki Türk kadınının isimleri yer alıyor.

Yukarıdaki bilgiye ilâve olarak Prof. Afet İnan Cumhuriyetden önceki bu devreden ilginç bir anasını naklederek milletçe bağımsızlığa kavuşma çabaları içindeyken dahi kadının okuma yazma uğraşına ailelerin ne derece önem verdiklerini belirtir:

"Bu sıralarda ailece babamın Orman müfettişi olarak bulunduğu Biga'da idik. İç ayaklanmaların, yani Padişah yanlısı güçlerle, Kuvayı Milliye askerlerinin çarpıştığı ve sonunda düşman ordusunun işgaline uğrayan bir yerdin Burası. Babam Kuvayı Milliye ile beraber gitmiş ve orada görev almıştı. İşte bu yıllarda, kız ilk okulları padişah yanlılarının yani Anzavur'un Biga'yı işgal ettiği zaman "kızlara okumanın gereği yoktur" diye kapatılıyor. Kuvayı Milliyenin eline geçtiği zaman ise yeniden açılıyordu. Fakat bu durum aileleri öyle bir korkuya düşürmüştürki, gittikçe sınıflardaki öğrenci sayısı azalmış ve okula gidip gelme ancak aileden birinin götürmesi ile sağlanabilmiştir. Bunun sonucu 30 kişilik sınıfımız dağılmış ve ben tek öğrenci olarak altı yıllık ilk okuldan mezun olmuşum."(1)

Kurtuluş hareketinde 1919 yılının bölünmüş ve dağınık haldeki toplumunda, halk kadın olsun erkek olsun omuz omuza mücadele vererek sağduyusu ile ulu önder Ata-

Prof. Dr. Afet İnan Kurtuluş Savaşında Türk Kadını (ITK, Ankara 1985) s.7-8.

türk'ün liderliğinde bütün engel ve güçlükleri aşmasını bilmiş ve başarıya ulaşmıştır. Kurtuluş savaşındaki hizmet ve özverilerinden dolayı çetin bir sınav veren Türk Kadını Atatürk'ün haklı takdirlerini kazanmış ve onun öncülüğünde haklarını elde edebilmiştir.

Atatürk 21.III.1923 de Konya Kadınlarına verdiği söylevde Türk Kadınının özverili çalışmasını takdir etmektedir:

"Bu son senelerin inkılap hayatında, ateşli özverili dolu mücadele hayatında, milleti ölümden kurtararak kurtuluşa ve bağımsızlığa götüren her ferдинin çalışması, çabası emeği, özverisi ortaya çıkmıştır. Bu arada en çok yüceltilerek anılması ve daima şükran ile tekrar edilmesi gereken bir emek vardır ki, o da Anadolu kadınının göstermiş olduğu çok ulvî, çok yüksek, çok kıymetli özveridir. Dünyanın hiçbir yerinde, hiç bir milletinde Anadolu köylü kadınının üstünde kadın çalışmasını söylemek mümkün değildir ve dünyada hiç bir milletin kadını "Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar emek gösterdim" diyemez.

Kadınlarımız aslında toplum hayatında erkeklerimizle her zaman yanyana yaşadılar. Bu gün değil, eskiden beri, uyum zamanlardan beri, kadınlarımız erkeklerle baş başa, savaş hayatında, ziraat hayatında, geçim hayatında, erkeklerimizden yarım adım geri kalmıyarak yürüdüler. Belki erkeklerimiz ülkeyi zorla ele geçiren düşmana karşı süngülerle, düşmanın süngülerine göğüslerini germekle düşman karşısında varlıklarını ispat ettiler. Fakat erkeklerimizin oluşturduğu ordunun hayat kaynaklarını kadınlarımız işletmiştir. Ülkenin varlık nedenini hazırlayan kadınlarımız olmuş ve kadınlarımız olmaktadır. Kimse

inkâr edemez ki, bu savaşta ve ondan evvelki savaşlarda milletin yaşama yeteneğini tutan hep kadınlarımızdır. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, ürünleri pazara götürerek paraya çeviren aile ocaklarının dumanını tütüren, bütün bunlarla beraber, sırtıyla kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip cephenin savaş malzemesini taşıyan hep onlar, hep o ulvî, o özverili, o ilahî Anadolu kadınları olmuştur. Bundan dolayı, hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle sonsuzadek kutlayalım ve büyük saygı gösterelim."(1)

Kurtuluş Savaşımızda erkeklerin yanında kahramanca savaşan Kara Adile Hanım, Atatürk Tarsus'a geldiğinde önünde diz çökmüş, Atatürk'ün ellerine sarılmış. Atatürk Adile hanımı yerden kaldırarak gözleri yaşla dolu şöyle demişti:

"Kahraman Türk kadını sen yerlerde sürünmeye değil, omuzlarımız üstünde göklere kadar yükselmeye layıksın."(2)

Atatürk, Etilerde, İskitlerde ve Amazonlarda olduğu gibi, Türk kadınının da askerlik görevi dahil her görevde erkek ile ortak çalışabileceğini vurgulamakta ve Türk kadını için yeni olmıyan bir faziletli, atalarından miras olarak devraldığı ve Dede Korkut Oğuznamelerinde adı geçen savaşçı ve kahraman bir ana olan Burla hatunun kişiliğinde anlam bulan kahramanlık ve savaşçılık özelliğini dile getirmektedir.

(1) Doç.Dr.Türkan Arıkan (Milletvekili Edirne) Atatürk'ün Türk Kadını Hakkındaki Görüşlerinden Bir Demet (T.T.K. 1985) S.13-15.

(2) Kadın Erkekleri Federasyonu ve Gönüllü Kuruluşlar, Statüsü ve Kadın Hakları (Ankara, 1938) s.10.

Burla Hatun emrindeki kırk ince belli kızı alarak ve kılıcını kuşanarak kocasını ve oğlunu tam düşman karşısında yenilmekteyken yetişip kurtarır. Bu destan bize kadının kahramanlığının ve savaşa yetenekli oluşunun güzel bir örneğini verir.

Analık vasfı için Dede Korkut şu tabirleri kullanır:

Dünyada en güzel ve mukaddes şahıslar sayılırken "Ağca sütün doya emziran analar" başta yer alır. Oğuznamenin kahramanları "Ana hakkı Tanrı hakkı" olarak kabul ederler.(1)

Kadınların bu evrensel görevine değinen Atatürk 3.2.1923 de İzmirde yaptığı konuşmada şöyle demektedir:

"Kadının en büyük görevi analıktır. İlk eğitim verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse bu görevin önemi yeterince anlaşılır. Milletimiz güçlü bir millet olmaya kesin karar vermiştir."

Yine kadının önemini dile getiren başka bir sözünde şöyle der:

"Şuna inanmak gerekir ki, dünya yüzünde gördüğünüz her şey kadının eseridir."(2)

Bundan ötürü Atatürk kadın erkek ayırım yapılmadan ilim ve yan eğitimi görülmesini ve kadınların da erkeklerin geçtikleri bütün eğitim kademelerinden geçmeleri gerektiğini savunur. 1924 yılında yapılan eğitim devrimi ile Türk kadını eğitimde fırsat eşitliğini kazanmıştır.

Atatürk'e göre Türk kadını nasıl olmalıdır?

"Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklette değil; ahlakta, fazilette ağır, ağırbaşlı bir kadın ol-

(1) Prof.Dr.A.Afetinan Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, s.49-50

(2) Doç.Dr.Türkân Arıkan : Atatürk'ün Türk Kadını Hakkındaki Görüşlerinden Bir Demet s.23-25

- (15) Hamilton, Edith : Mythology (Menthor Book, USA, 1940) Hesiod
- (16) Hesiod : İşler ve Günler Çev. S.Yakup Baydur (MEB, İstanbul, 1949)
- (17) Üzkaya, Günseli: Tarih İçinde Kadın Hakları (TTK Ankara, 1985)
- (18) Senî, Nora : "Osmanlıdan Cumhuriyet'e Kadın" Yapıt Dergisi 9 (Özel Kadın Sayısı, Şubat-Mart 1985)
- (19) "Tarih Önünde Kürtler" Belgelerle Türk Tarihi Dergisi 6 (Mart 1968 İstanbul)
- (20) Topaloğlu, B. : İslam'da Kadın (Yağmur Yayınları, İstanbul, 1977)